

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Inleiding: Internationalisering van de Nederlandse economie

Fortanier, F.; Jaarsma, M.; Vancauteran, M.; Mullenders, F.; de Winden, P.; Beunen, H.; Luppès, M.

Publication date

2008

Document Version

Final published version

Published in

Internationaliseringsmonitor 2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Fortanier, F., Jaarsma, M., Vancauteran, M., Mullenders, F., de Winden, P., Beunen, H., & Luppès, M. (2008). Inleiding: Internationalisering van de Nederlandse economie. In *Internationaliseringsmonitor 2008* (pp. 9-18). (Internationaliseringsmonitor). Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/ondernemingsklimaat/publicaties/publicaties/archief/2008/2008-internationaliseringsmonitor-pub.htm>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Inleiding: Internationalisering van de Nederlandse economie

Fabienne Fortanier, Marjolijn Jaarsma, Mark Vancauteran, Frits Mullenders, Paul de Winden, Hub Beunen en Martin Luppés

Inleiding

Globalisering is in de laatste decennia een bekend en veelbesproken begrip geworden. Het is een multi-dimensioneel proces dat zowel economische, technologische en sociale dimensies en effecten omvat. Om de discussie over globalisering en de effecten van open grenzen op onze welvaartsverdeling en werkgelegenheid goed te kunnen voeren is actuele en bruikbare statistische informatie essentieel. Het CBS heeft een taak in maken en publiceren van zulke samenhangende statistieken, met duidelijke beschrijving van trends en achtergronden. Dit helpt beleidsmakers, wetenschappers, kennisinstututen, ondernemingen en burgers om de kansen van globalisering optimaal te benutten en de potentiële uitdagingen aan te gaan.

Deze Internationaliseringsmonitor – als directe opvolger van de in november 2007 gepubliceerde Kerncijfers Internationalisering – geeft vorm aan deze ambitie. Het doel van deze publicatie is hiermee drieledig:

- ten eerste, het in beeld brengen van trends en ontwikkelingen op het terrein van internationale handels- en investeringsstromen en activiteiten van internationale ondernemingen, met aandacht voor de relatie tussen deze ontwikkelingen en de economische rol en positie van Nederland in Europa en de wereld;
- ten tweede, het volgen van trends en ontwikkelingen in de effecten van (economische) globalisering op economische groei, welvaart, de arbeidsmarkt en innovatie;
- om zo, ten derde, een bijdrage te leveren aan een evenwichtige en op feiten gebaseerde maatschappelijke discussie over globalisering en de rol die het Nederlandse bedrijfsleven daarin speelt.

Dit inleidende hoofdstuk geeft meer achtergronden over de discussie rondom globalisering. Als eerste wordt kort ingegaan op de statistische uitdagingen die het meten van een concept zo breed en veelomvattend als ‘globalisering’ met zich meebrengt. In de daaropvolgende secties worden de belangrijkste trends en conclusies die uit dit hele boek naar voren komen kort samengevat. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt in trends op macro-economisch niveau (internationale handel, internationale investeringen), trends op microniveau (activiteiten van buitenlandse

en internationaal opererende ondernemingen) en trends in een tweetal belangrijke deelgebieden: de internationalisering van onderzoek en ontwikkeling (R&D) en de veranderingen in de Nederlandse transportsector.

Het meten van internationalisering: innovatie in statistiek

Het correct en betrouwbaar meten van globalisering vormt een grote uitdaging voor statistische bureaus, zowel in Nederland als elders. Zo worden bestaande statistische concepten en raamwerken – zoals bijvoorbeeld diverse macro-economische indicatoren, nationale rekeningen en betalingsbalansen – moeilijker meetbaar en zijn de toenemende activiteiten van ondernemingen (of personen) in het buitenland inherent moeilijk te observeren voor statistische bureau's met een nationaal mandaat en werkgebied. Daarnaast is het een grote uitdaging om ook de vele diverse dimensies en effecten van globalisering in kaart te brengen op een manier die zowel recht doet aan de vele inhoudelijke en methodologische nuances van de individuele indicatoren alswel aan de onderlinge samenhang en relaties tussen de dimensies.

In multidimensionele en complexe discussies zoals het debat over globalisering, hebben statistische bureau's een verantwoordelijkheid om te voorkomen dat er op basis van de door hun beschikbaar gestelde data partiële of onvolledige (en mogelijk verkeerde) conclusies getrokken worden. Gegronde kennis van de centrale concepten en discussiepunten binnen het thema globalisering is nodig om te identificeren welke indicatoren en kengetallen het meest relevant zijn in het politieke debat. Daarnaast is het – om voor een juiste interpretatie van de cijfers te zorgen – belangrijk om helder uiteen te zetten welke data er gebruikt is om de statistieken samen te stellen, en de trends in hun context te beschrijven, daarbij expliciet ook de beperkingen van de data en de methoden meenemend. Deze overwegingen hebben geleid tot de huidige vorm van de Internationaliseringsmonitor, waarbij hoofdstukken met meer beschrijving en achtergrondinformatie worden gecombineerd met een groot aantal geannoteerde tabellen over diverse indicatoren van globalisering volgens het model van het OECD *Handbook of Economic Globalization Indicators*.

Nieuw in de Internationaliseringsmonitor

In deze Internationaliseringsmonitor worden op veel manieren nieuwe statistieken gepresenteerd. Er is hierbij zowel gebruik gemaakt van nog niet eerder gepubliceerde gegevens uit bestaande datasets, als van nieuwe datasets die door het koppelen van microbestanden zijn gemaakt. Dit betekent dat een groot deel van het statistische en analytische werk met betrekking tot globalisering kan gedaan worden zonder extra administratieve lasten voor bedrijven. Daarnaast betekent het gebruik van bestaande datasets ook dat er vrijwel direct data voor meerdere jaren voorhanden is.

Het exploiteren van bestaande datasets is vooral gebeurd door een beperkt aantal zeer centrale variabelen in het debat over globalisering – bijvoorbeeld het al of niet in buitenlands eigendom zijn van een onderneming, het al of niet zelf hebben van buitenlandse dochterondernemingen – te gebruiken als stratificatie waarmee bestaande cijfers over bijvoorbeeld productiviteit en innovatie in meer detail konden worden gepubliceerd. Zo is in deze Internationaliseringsmonitor een analyse gemaakt van de verschillen in arbeidsproductiviteit van Nederlandse ondernemingen en ondernemingen in buitenlands eigendom (Hoofdstuk A2). Daarnaast zijn diverse kernvariabelen over R&D en innovatie opgenomen en uitgesplitst naar ondernemingen in buitenlands eigendom en bedrijven in Nederlands eigendom (hoofdstuk B5).

Daarnaast bleken in sommige datasets ook op andere manieren relevante indicatoren voor internationalisering te zijn opgenomen die nog niet eerder (in Nederland) naar buiten zijn gebracht. Zo wordt in deze Internationaliseringsmonitor voor het eerst informatie over de Nederlandse activiteiten van dochterondernemingen in buitenlands eigendom (FATS – Foreign Affiliate Trade Statistics) gepubliceerd (Hoofdstuk B4). Bovendien wordt informatie over bedrijfsinterne handel gepubliceerd, waar voorheen nog weinig over bekend was (hoofdstuk A2). Ook hier is een onderscheid gemaakt tussen buitenlandse en Nederlandse ondernemingen in Nederland. Op het gebied van internationale handel zijn ook op basis van bestaande gegevens nieuwe indicatoren gespecificeerd die meer inzicht geven in de aard van de internationale handel van Nederland, zoals de Herfindahl index en Balassa index (Hoofdstuk B1), en diverse maatstaven voor de internationale fragmentatie van productie (Hoofdstuk A3).

In 2007 en 2008 zijn diverse projecten gestart om microdatabestanden te koppelen om zo nieuwe relevante gegevens over globalisering naar buiten te brengen. De eerste resultaten staan in deze Internationaliseringsmonitor. Zo is in hoofdstuk B3 een aantal tabellen en grafieken opgenomen waarin resultaten staan van gekoppelde vervoer- en handelsdata. Normaliter zijn de internationale handelsstromen van ondernemingen niet uitgesplitst naar vervoerswijze of transportmiddel.

Tenslotte bleek het verzamelen van gegevens over globalisering niet alleen alle gebruikelijke grenzen binnen het statistiekbureau te overschrijden, maar ook die tussen statistiekbureau en andere kennisinstututen. Een omvattend beeld van globalisering is alleen mogelijk als ook hier kennis wordt gedeeld en uitgewisseld. In deze publicatie is hiermee een begin gemaakt door het opnemen en verder detailleren van gegevens van De Nederlandsche Bank over buitenlandse directe investeringen.

Globalisering in Nederland: macrotrends

De Nederlandse handel groeit al jaren gestaag. Was het aandeel van de in- en uitvoer in het BBP in 1988 nog ruim 40 procent, in 2006 was dit gegroeid naar respectievelijk

74 en 82 procent van het BBP. Het in 2006 gerealiseerde handelsoverschot was het hoogste ooit. Daarnaast is ook de handel in diensten toegenomen.

De belangrijkste handelspartners van Nederland zijn al jarenlang dezelfde, namelijk Duitsland en België. Daarnaast speelt Europa als geheel de belangrijkste rol in de Nederlandse handel. Ruim 60 procent van de Nederlandse invoer is afkomstig uit Europa en ruim 80 procent van de Nederlandse uitvoer heeft een Europees land als bestemming. Een belangrijk deel van deze handel bestaat uit zogenaamde wederuitvoer. In 2007 bestond ruim 45 procent van de Nederlandse uitvoer uit wederuitvoer en dit aandeel groeit al jaren. De export uit Nederlands product wordt met behulp van zowel Nederlandse als buitenlandse hulp- en grondstoffen en half-fabricaten gemaakt. In de afgelopen jaren wordt er iets vaker gebruik gemaakt van geïmporteerde intermediaire goederen en diensten, maar deze toename is over het algemeen gering.

De afgelopen jaren valt vooral de sterke opkomst van China in de Nederlandse invoercijfers op. Het feit dat China, maar ook landen zoals Rusland steeds belangrijker worden voor de Nederlandse handel, wordt door de gestage daling van de zogenoemde Herfindahl-index, die de geografische concentratie van de internationale handel weergeeft, goed weergegeven.

Eenzelfde beeld zien we als we naar de stand van de Nederlandse directe investeringen in het buitenland kijken. Ruim 90 procent van de directe buitenlandse investeringen van Nederlandse ondernemingen ging in 2006 naar Europese landen en de Verenigde Staten. Dit aandeel is in de afgelopen vier jaar stabiel gebleven, al gaat er nu iets meer naar Europa dan naar Amerika. Het aandeel dat Azië uitmaakt in de Nederlandse investeringen is klein en eveneens stabiel sinds 2003. Het Verenigd Koninkrijk ontving in 2006 het grootste deel van de Nederlandse BDI, namelijk 17 procent, gevolgd door de Verenigde Staten met 14 procent. België is met 9 procent een goede derde. De totale omvang van de Nederlandse BDI in het buitenland is ten opzichte van 2003 met bijna 32 procent gegroeid tot ruim 551 miljard euro ofwel ruim 100 procent van het BBP.

Directe buitenlandse investeringen in Nederland fluctueren enigszins. In 2005 groeide de omvang van de ontvangen BDI, maar in 2004 en 2006 kromp deze. Ten opzichte van 2005 waren de in 2006 ontvangen investeringen uit Europa lager en de BDI uit Azië en het continent Amerika iets hoger. Met name vanuit Japan en uit Bermuda werd er meer geïnvesteerd en van de Europese landen kwamen er meer BDI uit België, Luxemburg en Ierland. De Amerikaanse BDI in Nederland zijn de afgelopen jaren afgenomen, zowel absoluut als relatief.

Handel en investeringen zijn geen los van elkaar staande indicatoren van internationalisering. Internationale investeringen kunnen gepaard gaan met extra in- en uit-

voer naar de in het buitenland opgezette onderneming (bijvoorbeeld in het geval van off-shoring), maar investeringen en handel kunnen ook substituten zijn voor elkaar, omdat het twee manieren zijn om een buitenlandse markt te bedienen. De relatie tussen BDI vanuit Nederland en handel met een partnerland is niet altijd hetzelfde. Zo is bijvoorbeeld de relatie tussen BDI en exporten complementair van aard, als het land dat de investeringen uit Nederland ontvangt relatief klein en onderontwikkeld is. De investeringen in deze landen worden vaak begeleid door extra importen en exporten, bijvoorbeeld om de productieprocessen in het buitenland van halffabricaten te voorzien en de eindproducten vervolgens weer op een andere locatie af te zetten. Rijke, goed ontwikkelde partnerlanden die relatief dicht bij Nederland liggen, ontvangen relatief veel investeringen van Nederlandse ondernemingen, maar deze investeringen gaan niet gepaard met meer internationale handel met deze landen. Doordat er bijvoorbeeld (nieuwe) lokale ondernemingen gecreëerd worden die op locatie en dicht bij de afzetmarkt kunnen produceren en zodoende beter aan de wensen van de consument kunnen voldoen, is er geen noodzaak voor exporten.

Globalisering in Nederland: microtrends

De macrotrends die wijzen in een toename van internationalisering van de Nederlandse economie zijn ook op microniveau goed waarneembaar. In totaal is het aantal buitenlandse ondernemingen in de Nederlandse economie beperkt: slechts iets meer dan 1 procent van alle bedrijven in Nederland is buitenlandse handen. Maar deze ondernemingen zijn wel veel groter dan een gemiddeld Nederlands bedrijf: zo zijn buitenlandse ondernemingen verantwoordelijk voor 15 procent van de Nederlandse werkgelegenheid, 27 procent van de in Nederland behaalde omzet en 21 procent van de in Nederland geproduceerde toegevoegde waarde.

Daarnaast zijn buitenlandse ondernemingen ook meer internationaal georiënteerd dan Nederlandse ondernemingen, zo toont een vergelijking van de grootste niet-financiële ondernemingen in Nederland aan. Bij buitenlandse ondernemingen wordt een groter deel van de omzet wordt geëxporteerd, en ook een groter deel van de invoer geïmporteerd dan bij Nederlandse ondernemingen. Opvallend is dat zowel bij ondernemingen in Nederlands als in buitenlands eigendom, een groeiend deel van deze internationale inkopen en verkopen bedrijfsintern plaatsvindt. Het aandeel internationale handel dat plaatsvindt tussen ondernemingen van dezelfde groepsmaatschappij is sinds 1998 toegenomen. Hoewel de vergelijking niet volledig methodologisch correct gemaakt kan worden, kan ongeveer 40 procent van de Nederlandse invoer en uitvoer geclassificeerd worden als bedrijfsinterne handel.

Het belang van bedrijfsinterne handel wijst niet allen op verticale specialisatie, maar in het geval van Nederland, ook vooral op horizontale handel waarbij de sectoren

groothandel en detailhandel een belangrijk deel van de totale bedrijfsinterne handel voor hun rekening nemen. De functie van Nederland als doorvoerhaven, toegangspoort tot Europa, en vestigingsplaats voor regionale hoofdkwartieren van ondernemingen buiten de Europese Unie wordt duidelijk uit de cijfers voor bedrijfsinterne handel van met name Japanse bedrijven: de bedrijfsinterne invoer maakt een groot deel van de totale invoer uit, zelfs tot 83 procent in 2005.

Omdat buitenlandse ondernemingen vaak groter en meer internationaal georiënteerd zijn dan Nederlandse, scoren zij ook hoger op arbeidsproductiviteit. Maar ook gecorrigeerd voor deze en andere determinanten van arbeidsproductiviteit, blijken buitenlandse ondernemingen in Nederland productiever te zijn dan Nederlandse ondernemingen. Buitenlandse ondernemingen produceren per jaar 14 190 euro meer toegevoegde waarde per werknemer dan Nederlandse ondernemingen. Deze resultaten geven aan dat buitenlandse ondernemingen in Nederland inderdaad een positieve bijdrage leveren aan de gemiddelde arbeidsproductiviteit in Nederland, en daarmee uiteindelijk aan economische groei.

Globalisering in Nederland: functionele gebieden

Naast de trends op macro- en microgebied staan er ook twee deelonderwerpen of functionele gebieden centraal in deze publicatie. Ten eerste zijn dat de internationale vervoersstatistieken. 'Nederland Transportland', wordt vaak gezegd. Hierbij wordt aan de ene kant het belang van transport over zee, door de lucht en over land voor de Nederlandse economie benadrukt. Maar tegelijkertijd worden zorgen uitgesproken over de werkelijke toegevoegde waarde van deze sector: in hoeverre geldt niet 'Nederland Dozen-schuif-land'? Hoewel het meten van de toegevoegde waarde van deze sector – inclusief multiplier effecten – nog niet mogelijk blijkt, geeft de Internationaliseringsmonitor een overzicht van de eerste resultaten van een project waarbij vervoersstatistieken gekoppeld worden aan economische gegevens, in dit geval internationale handel.

De koppeling geeft met name inzicht in de rol van doorvoer voor de Nederlandse economie. Doorgevoerde goederen zijn goederen die wel over Nederlands grondgebied worden vervoerd, maar niet in eigendom komen van een Nederlands ingezetene en ook niet in de handelscijfers worden opgenomen. Waar de wederuitvoer in termen van waarde ongeveer 45 procent van de Nederlandse handel uitmaakt, lijkt de pure doorvoer een stuk minder belangrijk. In termen van gewicht wordt toch een groot deel van de aanvoer echt in Nederland gebruikt of verder verwerkt. In totaal is 26 procent van het totaal ingevoerde gewicht doorvoer, en 29 procent van de afvoer. Het aandeel doorvoer in de invoer vanuit niet-Europese landen (29 procent) is groter dan dat vanuit Europa (23 procent). Het aandeel doorvoer in de uitvoer is voor Europa hoger (30 procent) dan dat naar niet-Europese landen (21 procent). De

inkomende doorvoer komt met name via zeeschepen binnen (70 procent), en gaat daarna als uitgaande doorvoer verder over zee (21 procent), via de binnenvaart (35 procent), of via pijpleidingen (21 procent). Deze laatste categorie betreft met name aardolie naar België en in mindere mate Duitsland, en energiegassen naar Duitsland en overige landen.

Het tweede deelonderwerp is R&D en innovatie. Het belang van kennis in het algemeen, en onderzoek en ontwikkeling in het bijzonder, kan bijna niet overschat worden voor een kleine, open en ontwikkelde economie als de Nederlandse. Daarnaast is het ook de doelstelling van de zogenoemde Lissabon Agenda van de EU om via toename in uitgaven voor R&D, Europa tot de meest dynamische regio ter wereld te maken.

Ook hier speelt internationalisering een belangrijke rol. Een substantieel deel van het door bedrijven uitgevoerde onderzoeks en ontwikkelingswerk in Nederland wordt door buitenlandse ondernemingen gedaan: ongeveer 30 procent van de uitgaven komt voor rekening van buitenlandse ondernemingen in Nederland. Buitenlandse ondernemingen in Nederland zijn ook relatief vaak actief op het gebied van R&D: het aantal buitenlandse ondernemingen in het totale aantal ondernemingen is groter onder de groep ondernemingen die relatief veel R&D personeel hebben (wel is deze groep in totaal relatief klein). Het percentage bedrijven dat intellectuele eigendomsrechten aanvraagt is ook hoger bij buitenlandse bedrijven dan bij Nederlandse, vooral wat betreft octrooien en gedeponeerde handelsmerken. En ook het percentage bedrijven dat (nationale) overheidssteun ontvangt voor innovatie (bijvoorbeeld belastingfaciliteiten en subsidies) is hoger bij buitenlandse bedrijven dan bij Nederlandse. Als uitkomst van innovatie worden vaak octrooien en andere intellectuele eigendomsrechten gemeten. Nederland scoort internationaal gezien hoog wat betreft de 'efficiency' van innovatie: het aantal aangevraagde octrooien per aan R&D uitgegeven dollar.

Hoewel buitenlandse bedrijven een belangrijke bijdrage leveren aan onderzoek, ontwikkeling en innovatie in Nederland, zijn op dit moment zijn de R&D uitgaven in Nederland in vergelijking met het BNP nog relatief laag: 1,8 procent in plaats van de in de Lissabon Agenda geambieerde 3 procent. De belemmeringen voor innovatie worden door buitenlandse en Nederlandse ondernemingen vrijwel gelijk ervaren. Vooral het gebrek aan bedrijfsinterne financiële middelen wordt als belemmering voor meer innovatie genoemd, gevolgd door gebrek aan gekwalificeerd personeel. Informatie over markt, technologie, of samenwerkingspartners is geen belemmering.

Indeling van de publicatie

Het doel van deze Internationaliseringsmonitor is het in kaart brengen van de trends in internationalisering in Nederland. Dit eerste hoofdstuk heeft hiervan al

een eerste samenvattend overzicht gegeven; de volgende delen zullen een groot aantal van de hier samengevoegde trends en gevolgen in meer detail weergeven en beschrijven.

De Internationaliseringsmonitor bestaat uit een tweetal grote delen: het eerste deel omvat diverse hoofdstukken met diepere analyses van deelonderwerpen, waarbij zowel de beschrijving van globalisering als de daarmee samenhangende veranderingen in bijvoorbeeld (arbeids-)productiviteit en efficiency worden beschreven. De vier hoofdstukken zijn georganiseerd rond het schema zoals gepresenteerd in tabel 1. De hoofdstukken zijn als eerste ingedeeld naar analyseniveau. Hierbij is een onderscheid gemaakt naar macroniveau (nationaal) en microniveau (individuele ondernemingen). Daarnaast is ook een tweedeling naar thema gemaakt: een tweetal hoofdstukken behandelt de relatie tussen handel en investeringen, twee kernbegrippen in de analyse van internationalisering die vaak apart worden behandeld. De twee andere hoofdstukken beschrijven vervolgens de productiviteitseffecten – in de vorm van efficiencyvoordelen en arbeidsproductiviteitsverschillen – van internationalisering.

Dit schema volgend, wordt in hoofdstuk A1 dieper ingegaan op de relatie tussen handel en buitenlandse directe investeringen op macroniveau. Een gedetailleerde analyse van de handels- en investeringsdata van Nederland naar partnerland laat zien dat de relatie tussen handel en investeringen verschilt naar de karakteristieken van het partnerland, zoals de economische omvang (BBP), het niveau van ontwikkeling (BNI per capita) en de afstand tot Nederland. Deze zelfde relatie tussen handel en buitenlandse investeringen staat centraal in hoofdstuk A2 op microniveau. Hierbij wordt vooral gekeken naar één aspect van handel: namelijk bedrijfsinterne handel. Dit is internationale handel tussen via eigendom aan elkaar gerelateerde bedrijven (bijvoorbeeld tussen een moeder en een dochteronderneming, of twee zusterondernemingen). Beschreven wordt in hoeverre buitenlandse investeerders verschillen van Nederlandse ondernemingen in de mate waarin zij exporteren naar, en importeren van, gerelateerde bedrijfsonderdelen in het buitenland.

Tabel 1
Overzicht papers

		Analyse niveau	
		Macro	Micro
Thema	Samenhang handel en investeringen	A1. BDI en handel	A2. Bedrijfskarakteristieken en bedrijfsinterne handel
	Relatie met productiviteit	A3. Internationalisering van productie en handel	A4. Internationalisering en arbeidsproductiviteit

Hoofdstukken A3 en A4 analyseren vervolgens de consequenties van aan de ene kant internationale handel en aan de andere kant internationale investeringen, voor efficiency en arbeidsproductiviteit. In hoofdstuk A3 worden een tweetal indicatoren van internationale handel (productfragmentatie en handelsopenheid) en een tweetal indicatoren van efficiency beschreven en aan elkaar gerelateerd. Hoofdstuk A4 tenslotte beschrijft de relatie tussen internationalisering van ondernemingen (met daarin een onderscheid naar ondernemingen in buitenlands eigendom, en met buitenlandse dochters) en arbeidsproductiviteit. Via uitgebreide beschrijvende tabellen en statistieken wordt ook geanalyseerd hoe deze relatie wordt beïnvloed door verschillen in o.a. bedrijfstak, omvang, en exportintensiteit.

Het tweede deel van de Internationaliseringsmonitor omvat een serie geannoteerde tabellen en grafieken. Veel van deze data zijn nog niet eerder in deze vorm gepubliceerd en verschillen van bestaande CBS statistieken in detaillering en onderscheid tussen ondernemingen in buitenlands en Nederlands eigendom.

In de tabellen over Internationale Handel (B1) ligt het vernieuwende element vooral in nieuwe maatstaven voor geografische concentratie en de nieuwe indicatoren voor de internationale vergelijking van handelsprestaties van Nederland. De tabellen over Verkeer en Vervoer (B2) geven niet alleen de internationale dimensie van het Nederlandse transport over weg, spoor, water en door de lucht, maar geven ook de eerste resultaten van een project gericht op het integreren van transport- en handelsstatistieken. De gegevens over Buitenlandse Directe Investeringen (B3) vormen *an sich* al een nieuwe groep statistieken voor het CBS (gebaseerd op data van DNB). Er wordt zowel een meer gedetailleerde geografische en sectorverdeling gepubliceerd, als aandacht besteed aan Nederland in een internationaal perspectief. De data die in het hoofdstuk operationele gegevens (B4) worden gepubliceerd, zijn vooral vernieuwend voor wat betreft de verdere desaggregatie naar type onderneming. Ondernemingen in Nederlandse en buitenlandse handen, en ondernemingen met en zonder buitenlandse dochters, worden op diverse variabelen vergeleken. Een soortgelijk onderscheid wordt aangebracht bij de R&D en innovatiestatistieken (B5). Op deze manier kan de bijdrage van internationalisering aan R&D, productiviteit en concurrentiekracht van het Nederlandse bedrijfsleven in kaart worden gebracht.

Een blik vooruit

Natuurlijk blijft er nog genoeg te meten over: veel onderwerpen die centraal staan in de discussie over globalisering en internationalisering komen niet aan de orde in deze Internationaliseringsmonitor. Voorbeelden daarvan zijn thema's als de arbeidsmarkteffecten van internationalisering; de trends, oorzaken en gevolgen van outsourcing en offshoring; de karakteristieken en determinanten van internationalisering van het MKB; gedetailleerde analyses van de activiteiten van Nederlandse

ondernemingen in het buitenland en effecten daarvan op Nederland, en vele andere onderwerpen.

In dat perspectief is deze Internationaliseringsmonitor een eerste publicatie in een reeks die in de komende jaren de internationalisering van de Nederlandse economie en de gevolgen daarvan voor mens en bedrijf in kaart zal brengen. Op veel van de bovengenoemde terreinen wordt op dit moment of in de nabije toekomst nader werk verricht door het CBS – vooral door de koppeling op microniveau van diverse bestaande datasets. Gesprekspartners zoals het ministerie van Economische Zaken, DNB, het CPB, het EIM, universiteiten en vele anderen worden hierbij expliciet betrokken. En ook u, als lezer van deze Internationaliseringsmonitor 2008, bent zeer hartelijk uitgenodigd uw commentaar, suggesties en ideeën met ons te delen!